

TEGUMOOD EESTI LAPSEKEELES

Maigi Vija, Reeli Torn-Leesik,
Renate Pajusalu

Ülevaade. Artiklis uuritakse tegumoekonstruktsioone eesti lapsekeeles. Esiteks vaadeldakse tegumoekonstruktsioonide esinemist lapse ja täiskasvanu vahelises vestluses. Analüüsiv keelematerjal pärineb korpusest CHILDES. Analüüsi tulemus näitab, et lapse ja täiskasvanu vahelises vestluses kasutatakse sünteetilisi impersonaalivorme enamasti geneerilises funktsioonis üldkehtivate (käitumis)normide esitamiseks, kuid mõnikord ka ebaolulise tegija taandamiseks. Enamik lapsekeele impersonaalivorme on moodustatud sihelistest tegusõnadest. Perifraasilisi *tud*-partitsiibiga vorme kasutatakse resultatiivsuse märkimiseks ja neid võib pidada ka aspektikategooria väljenduseks. Artikli teises pooles esitatakse 4–6-aastaste lastega läbi viidud mõistmiskatse tulemused, mis osutavad, et impersonaali vormid iseenesest ei valmista lastele raskusi, mõnevõrra raskendab aga impersonaalse lause mõistmist testlauses esinev *poolt*-konstruktsioon. Vaadeldud lausetüüpidest tekitasid tõsiseid mõistmisraskusi ainult OVS-sõnajärgjega aktiivilaused, milles puudus objekti käändemarker.*

Võtmesõnad: keeleomandamine, sisendkeel, grammatilised kategooriad, impersonaal, passiiv, eesti keel

1. Sissejuhatus

Artikkel kajastab esimest etappi uurimusest, mis keskendub tegumoekonstruktsioonide arengule eesti laste keeles. Artiklis vaadeldakse esimeste tegumoekonstruktsioonide ilmumist lapse kõneste kolmanda eluaasta jooksul ja nende konstruktsioonide funktsioone. Materjal pärineb CHILDES-i¹ korpuse eesti laste (vanuses 0;11.22–3;1.13)² ja nende hoidjate igapäevastest spontaansest dialoogidest. Samuti

* Uurimus viiakse läbi osana Eesti Teadusfondi finantseeritavast grandist nr 7492 “3–7-aastaste laste keelise arengu leksikaalsed ja grammatilised seaduspärad” ja on eeltöö Euroopa Teadusfondi COST-i projektile “Cross-linguistically Robust Stages of Children’s Linguistic Performance”. Osaliselt finantseerib projekti ka sihtfinantseeritav teema SF0180056s08. Tegumoe kui grammatilise kategooria uuringuid on osaliselt toetatud ETF-i grandist nr 7006. Täname anonüümseid retsensente asjalike kommentaaride eest.

¹ CHILDES (Child Language Data Exchange System) <http://childes.psy.cmu.edu/> on rahvusvaheline lapsekeeleandmebaas.

² Lapse vanus aastates;kuudes.päevades.

esitatakse artiklis 4–6-aastaste laste seas läbi viidud tegumoekonstruktsioonide mõistmiskatse tulemused. Seega kasutame kahte erinevat meetodit: spontaanse kõne lindistuste analüüsi produktsiooni uurimiseks ja katset mõistmise uurimiseks. Kuna impersonaali ja passiivi vormid ei ole spontaanses kõnes väga sagedased, on selline metodoloogiline mitmekesisus paratamatu. Eesti laste spontaanse kõne korpused on lihtsalt liiga väikesed ja lindistatud lapsed liiga noored, et kogu lapse keelelise kompetentsuse areng tegumoe kategooria osas oleks vaadeldav. Eksperiment on küll kunstlik olukord, kuid annab suhteliselt kiiresti materjali paljude laste kohta. Tulevikus on uurimustööd plaanis jätkata ka produktsioonitestide abil, kuigi tegumoe kategooria puhul on suhteliselt keeruline leida kontekste, kus laps oleks temaatiliselt sunnitud kasutama impersonaali või passiivi.

Uurimuse eesmärgiks on teha esimene sissevaade impersonaali ja passiivi omandamisesse, sest eesti keele tegumoe kategooria omandamist siiani põhjalikult uuritud ei ole. Valminud on vaid üks magistr töö (Truman 2008), milles on osaliselt kasutatud sama mõistmiskatse tulemusi. Üks põhjalikumaid olemasolevaid uurimusi eesti keele morfoloogia omandamisest on Reili Arguse doktoritöö (2008). Kuna R. Argus keskendub põhiliselt käände-, aja- ja aspektikategooriate omandamisele, on käesolev tegumoe konstruktsioonide uurimus oluline täiendus eesti lapsekeele uurimisse. Püüame välja selgitada nii impersonaali omandamise aja teiste grammatiliste kategooriate omandamise aja suhtes kui ka impersonaali eri vormide (eelkõige preesensi ja perfekti) omandamise omavahelise järjekorra. Üritame vastata küsimusele, millised on tüüpilised kontekstid, milles lapsed ja nende vanemad kõigepealt impersonaalivorme kasutavad. Mõistmiskatse põhjal esitame andmeid selle kohta, millised tavalisest subjektialgulisest lausest erinevad konstruktsioonid on mõistmise seisukohalt lihtsamad ja millised raskemad ning mis võiks olla selle põhjuseks.

Artiklis esitatakse kõigepealt teoreetiline taust tegumoe kui grammatilise kategooria kohta (2. osa) ja antakse lühiülevaade varasematest tegumoe omandamise käsitlustest (3. osa). Neljandas osas analüüsitakse tegumoe konstruktsioone lapse igapäevases kõnes ja sisendkeeles CHILDES-i andmebaasi lindistuste põhjal. Viies osa annab ülevaate mõistmiskatses ja selle tulemustest.

2. Tegumood kui grammatiline kategooria

Grammatilise tegumoe kirjeldused keskenduvad tavaliselt aktiivi ja passiivi vastandusele, mida leiame paljudes indoeuroopa keeltes (näiteks germaani, romaani ja slaavi keeltes). Passivisatsioon toob endaga kaasa argumentstruktuuri muutuse, mille tulemusena aktiivilause objekt ülendatakse passiivilauses subjektiks, aktiivilause subjekt aga alandatakse agentadverbiaaliks või jäetakse lausest üldse välja. Verb saab passiivikategooriale omase markeri ja tüüpiliselt ühildub subjektiga. Aktiivi ja passiivi tegumoe konstruktsioonide vastandust iseloomustavad järgnevad inglise ja saksa keele näited (1a-b) ja (2a-b). Laused (1a) ja (2a) on aktiivis, laused (1b) ja (2b) aga vastavate lausete passiivvormid.

(1a) <i>The boy kissed the girl.</i>	(aktiiv)
(1b) <i>The girl was kissed (by the boy).</i>	(passiiv)
(2a) <i>Das Mädchen schrieb den Brief.</i>	(aktiiv)
(2b) <i>Der Brief wurde (vom Mädchen) geschrieben.</i>	(passiiv)

Kui inglise keeles on võimalik passiivi moodustada ainult transitiivsetest verbidest, siis saksa keeles saab seda teha ka intransitiivsetest verbidest (vt näide 3).

- (3a) *Die jungen Leute haben in der Küche geraucht.* (aktiiv)
 (3b) *In der Küche wurde (von den jungen Leuten) geraucht.* (passiiv)

Teine tegumoeline vastandus, mida leidub läänemeresoome keeltes (välja arvatud liivi keeles (Viitso 1998)), keldi keeltes ja mõnes slaavi keeles, hõlmab vastandust personaalse (aktiivi) ja impersonaalse (aktiivi) tegumoe vahel. Passiiv ja impersonaal on erinevad konstruktsioonid, millest mõlemal on oma spetsiifilised morfosüntaktilised piirangud. Kui passivisatsioon on valentsi redutseeriv operatsioon, mille tulemusena aktiivi tegevussubjekt alandatakse (ingl *demote*), siis impersonalisatsioon kujutab endast protsessi, mis pelgalt piirab argumenti realiseerumist ega mõjuta verbi valentsi. Lisaks on impersonaali võimalik moodustada mitteakusatiivsetest verbidest, passiivi aga mitte (Perlmutter 1978).³ Passiivis toimub tegevussubjekti taandumine, millest järeldub, et “no passive clause in any language can be based on an unaccusative predicate” (Perlmutter, Postal 1984: 107), sest mitteakusatiivsetel verbidel puudub tegevussubjekt, mida taandada. Erinevused avalduvad ka kahe tegumoe väljundis ja interpretatsioonis, mis vastavatele konstruktsioonidele omistatakse (vt Blevins 2003). Erinevalt passiivist säilib impersonaalis objekt ega muutu subjektiks. Peale selle viitab impersonaal tavaliselt indefiniitsele inimagendile (Frajzyngier 1982, Siewierska 1984).

Eesti keelele on omane just vastandus personaali ja impersonaali vahel, olgugi et meie keeles on olemas ka perifrastiline (resultatiivne) seisundipassiiv (Rajandi (1999 [1968]), Pihlak 1993, Torn 2002).⁴ Impersonaali ja seisundipassiivi paradigmat on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Impersonaali ja seisundipassiivi paradigmat

	Impersonaal		Seisundipassiiv
Olevik	Joostakse õues.	Loetakse raamatuid.	Raamatud on loetud.
Lihtminevik	Joosti õues.	Loeti raamatuid.	Raamatud olid loetud.
Täisminevik	On joostud õues.	On loetud raamatuid.	Raamatud on olnud loetud.
Enneminvik	Oli joostud õues.	Oli loetud raamatuid.	Raamatud olid olnud loetud.

Kuna mõlema tegumoekonstruktsiooni moodustamine mõjutab subjekti rolli, siis võib impersonaalil ja passiivil olla sarnane kommunikatiivne funktsioon (seda eriti, kui võrdleme eesti impersonaali ja näiteks inglise passiivi). Samas tuleb aga täheldada, et neil konstruktsioonidel on erinevad süntaktilised ja semantilised piirangud (nt Torn 2002, Torn-Leesik 2007, Torn-Leesik 2009). Eesti impersonaali on võimalik moodustada nii transitiivsetest kui ka intransitiivsetest verbidest, passiivi aga ainult transitiivsetest verbidest. Oluline erinevus kahe konstruktsiooni vahel seisneb selles, et passiivi on võimalik moodustada ainult mitteergatiivsetest

³ Perlmutteri (1978) *mitteakusatiivsuse hüpoteesi* (ingl *The Unaccusativity Hypothesis*) järgi jagunevad intransitiivsed verbid mitteergatiivseteks ja mitteakusatiivseteks, mis erinevad üksteisest oma süntaktilise konfiguratsiooni poolest. Põhiline erinevus kahe tüübi vahel on see, et mitteergatiivsed verbid, nagu *suusatama*, *helistama*, seostatakse loogilise subjektiga, samas kui mitteakusatiivsetel verbidel, nagu *jääma*, *kaaluma*, puudub loogiline subjekt. See klassifikatsioon ühtib ka seisukohaga, et passivisatsioon on protsess, mis alandab (ingl *demotes*) loogilise subjekti (Comrie 1977).

⁴ See, et impersonaali perfektivormid ja passiivi vormid koosnevad samadest elementidest, on põhjustanud vaidlusi eesti lingvistide hulgas, kas tegemist on eri tegumoekonstruktsioonide (nt Rajandi 1999 [1968], Pihlak 1993, Torn 2002, 2006a, Blevins 2003, Vihman 2004, Torn-Leesik 2007) või üldisema konstruktsiooniga, mis hõlmab nii impersonaali kui ka passiivi (e.g. Tauli 1980, Erelt 1989, Erelt jt 1993). Siinsed autorid pooldavad esimest lähenemist.

verbidest, aga impersonaali ka mitteakusatiivsetest (Torn 2002). Agentadverbiaali kasutust, mis vormistatakse enamasti *poolt*-konstruktsioonina⁵, impersonaali vormides paljudel juhtudel standardkeeles ei aktsepteerita. *Poolt*-konstruktsioone saab nende puhul kasutada vaid teatud kontekstides (vt Torn 2006b). Ka passiivilausetes ei ole *poolt*-konstruktsioonid väga levinud ja neid peetakse indoeuroopa keelte mõju väljenduseks (Nemvalts 1998). Impersonaali saab üldjuhul moodustada ainult verbidest, mis nõuavad inimtegijast subjekti nominatiivis (Torn 2002, Torn-Leesik 2007).

3. Tegumood lapsekeeles: varasemad uurimused

Tegumoekategooria omandamist eesti keeles seni teadaolevalt vaadeldud ei ole, kuid seda on uuritud teistes keeltes. Üldlevinud on seisukoht, et inglise lapsed ei moodusta ise passiivilauseid enne 4.-5. eluaastat. Sellele faktile on püütud leida erinevaid seletusi, mis võib üldiselt jagada kaheks: generativistlikuks ja kasutus-põhiseks seletuseks. Generativistlikku paradigmat esindav Maria Teresa Guasti (2004: 251–252) nimetab oma passiivi omandamise uurimise kokkuvõttes eelkõige kahte varasemat tulemust. Ühelt poolt on inglisekeelsete laste puhul leitud, et nad mõistavad paremini tegevusverbide (näiteks *kammima*, *kratsima*, *puudutama*) kui näiteks tajuverbide (*nägema*, *kuulma*, *kartma*) passiivikonstruktsioone, teiselt poolt on leitud, et (vähemalt) inglise, saksa ja heebrea keelt omandavad lapsed alustavad nii mõistmist kui ka tootmist lühikestest (ilma *by*-fraasita) ja eelkõige grammatilise subjekti omadust väljendavatest passiivikonstruktsioonidest (näiteks ingl *tree is broken* 'puu on lõhutud'). Seega tajuvad lapsed mingi protsessi või tegevuse lõppresultaati, kuid ei suuda seda ühendada lõppenud tegevuse ega ka selle tegijaga, mistõttu tegija väljendamine *by*-fraasiga ei ole nende jaoks võimalik. Hiljem on leitud ka, et lapsed nii toodavad kui ka mõistavad erinevaid, ka tajuverbide ja *by*-fraasiga passiivikonstruktsioone väga varakult (juba 3-aastasena, kõige hiljem vanuses 3;6–4 (Guasti 2004: 260–263)). Raskusi paistab siiski olevat nende kahe kategooria ühendamisel: lapsed mõistavad selgelt halvemini lauseid, milles on nii mittetegevuslik (üldjuhul taju-) verb kui ka *by*-fraas (näiteks ingl *the boy is seen by the horse* sõna-sõnalt: 'poiss(i) on nähtud hobuse poolt'). Raskuse põhjuseks on peetud *by*-fraasi sobimatust mittetegevusliku verbi temaatilise struktuuriga, kuna *by*-fraas vormistab eelkõige agenti või põhjustajat, mitte kogejat (Fox, Grodzinsky 1998, Guasti 2004: 267).

Seega on generatiivses traditsioonis oletatud, et teatud passiivikonstruktsioonid on lapse keelelises arengus suhteliselt hilised selle tõttu, et passiivilause mõistmine ja tootmine nõuab keerukaid transformatsioone. Kasutuspõhise (ingl *usage-based*) lähenemise pooldajad aga oletavad, et pigem on tegemist nende konstruktsioonide haruldase esinemisega sisendkeeles ja spetsiaalse treenimise korral suudab laps ka enne 3-aastaseks saamist mis tahes tüüpi passiivilauseid moodustada, nagu on näidanud Michael Tomasello ja tema kolleegide katsed (Brooks, Tomasello 1999). Ka muude kui indoeuroopa keelte uurimused näitavad, et kui sisendkeeles on passiivikonstruktsioonid sagedased, on need ka lapsekeeles tunduvalt varasemad (vt ülevaadet Tomasello 2003: 173–175).

⁵ Rajandi (1999 [1968]: 81) mainib ka võimalust, kus agentadverbiaal on elatiivis, samas aga ei ole selline kasutus väga sagedane. Adessiivse argumenti kasutust impersonaalis ja passiivis on lähemalt vaadeldud Lindström ja Trageel (2007).

Eesti keele tegumoekategooria omandamise uurimisel kerkib eelkõige esile küsimus, kas see toimub sarnaselt indoeuroopa keelte passiivi arenguga või on selles oma eripära. Impersonaalsed tegijamääruseta laused võiksid olla sarnased inglise *by*-fraasita passiivlausetega: neis on ainult üks nominaalfraas ja verb on markeeritud. Kuna varasemad uurimused (Argus 2008, Vija 2000) on juba näidanud, et ka eesti lastel ei ole tegumood esimeste omandatud kategooriate hulgas (verbikategooriatest eelnevad kindlasti aeg ja isik), siis püüame siinses uurimuses eelkõige vastata küsimustele, millal ja millistes kontekstides tegumoekategooria omandatakse.

Kasutuspõhises lähenemises on oluline seos sõnavara ja grammatika vahel. Kuna laps omandab algetapil grammatikat eelkõige konstruktsioonidena, mis on seotud konkreetsete sõnadega, ei ole sõnavara ja grammatika omandamine põhimõtteliselt eristatavad. Seega on grammatika omandamine tihedas korrelatsioonis sõnavara suurusega: mida suurem on lapse sõnavara, seda rohkem on tema keeles eri grammatilisi konstruktsioone. Selle põhjuseks on ilmselt see, et mida rohkem on lapsel sõnu, seda rohkem on ka nende sõnadega seotud konstruktsioone (Dabrowska 2004: 160–161). Just valmisvormelite rohkus annab võimaluse keelesüsteemi arenguks (Lieven jt 1997). Siinses artiklis jääb sõnavara hulga ja grammatilise süsteemi kompleksuse seos siiski vaatlemata, kuna meil ei ole võimalik määrata vaadeldud laste sõnavara hulka.

4. Tegumoekonstruktsioonid eesti lapse igapäevases suhtluses CHILDES-i andmebaasi põhjal

Tegumoekonstruktsioonide kasutuse uurimiseks analüüsisime CHILDES-is leiduvaid eesti laste lindistusi, mis alljärgnevalt tulevad vaatluse alla kahes grupis. Jaotuse põhimõtteks on olnud lindistuste pikkused ja sagedus. Materjalist otsisime⁶ välja impersonaali oleviku sünteetilised (*kse*-lõpulised) vormid ja oleviku perifrastilised *on -dud/-tud*-konstruktsioonid⁷. Samu konstruktsioone testiti ka mõistmiskatses (vt 5. ptk). Esimese grupi moodustavad üheksa lapse lindistused (vt tabel 2), mis on lühemad ja kogutud lühema aja jooksul. Nende lindistuste analüüs on siin siiski ära toodud selleks, et saada täielikum ülevaade CHILDES-i andmebaasi eesti laste lindistustes võimalikest leiduvatest tegumoekonstruktsioonidest. Tabeli esimeses tulbas on lapse kood (CHILDES-i andmebaasist), teises tulbas lapse nimi ja temaga suhelnud ning lindistanud isik. Veel on tabelis ära toodud lapse vanus kogu lindistusperioodi jooksul ja lindistuste kogupikkus tundides. Viimases kahes tulbas on esitatud neis lindistustes esinenud tegumoevormide arv koos leitud näitelausetega.

Tabelist 2 on näha, et ükski üheksast lapsest nendes lindistustes impersonaalivorme ei kasutanud. Samuti kasutasid lindistaja ja emad neid vähe või üldse mitte. Samas ei saa selle analüüsi põhjal veel laiema põhjaga üldistusi teha, kuna enamik lindistusi olid lühikesed ja neid ei tehtud järjepidevalt. Parema ülevaate tegumoekonstruktsioonide esinemisest igapäevases suhtluses eesti lapsekeeles annab Andream allkorpus. Andream lindistusi on CHILDES-i andmebaasis kõige rohkem; teda lindistati pikiuurimuse jaoks järjepidevalt, iga kord tund aega. Salvatusi alustati siis, kui Andreas oli 1 aasta, 7 kuud ja 24 päeva vana. Kokku on materjali 74 tundi ja see ulatub vanuseni 3;1.13.

⁶ Keelematerjali on analüüsitud programmiga CLAN.

⁷ *on -dud/-tud* konstruktsioonide puhul impersonaali ja passiivi ei eristatud ning impersonaali eitused jäid analüüsist välja.

Tabel 3 võtab kokku Andree ja tema ema dialoogides leiduvate oleviku tegumoeekonstruktsioonide analüüsi tulemused.

Tabel 2. Tegumoevormid 9 eesti lapse korpuse põhjal

Kood	Lapse nimi// lindistaja	Lapse vanus	Lindistuste pikkus tundides	-kse	-tud/-dud
ANN	Annabel	1;10.8–2;1	1 t 45 min	–	–
	KAJ (lindistaja)			1 (trummiga põristatakse)	–
CAR	Carlos	1;7.17–1;10.29	2 t 15 min	–	–
	KAJ (lindistaja)			–	–
	MOT (ema)			1 (siit võetakse bensini)	–
CHI	Hendrik	1;8.13–2;5.30	2 t 58 min	–	–
	MOT (ema)			5 (tehakse ai ai (3), küüsi lõigatakse, sinna pannakse jalg peale)	1 (mäu on kinni õmmeldud)
MAR	Mariliis	2;5.7–2;8.10	2 t 50 min	–	–
	MOT (ema)			1 (plomm pannakse)	–
SAN	Sandor	1;2.0–2;2.22	4 t 5 min	–	–
	KAJ (lindistaja)			1 (kapsast tehakse suppi)	–
TAI	Taimo	1;11.13–1;5.8	5 t 5 min	–	–
	KAJ (lindistaja)			–	–
STE	Stella	0;11.22–1;6.4	6 tundi	–	–
	MOT (ema)			2 (kus papu pannakse? kuhu papu pannakse?)	–
	KAJ (lindistaja)			–	–
HEL	Helen	1;1.17–1;10.17	3 t 10 min	–	–
	MOT (ema)			1 (juua antakse jälle)	–
	KAJ (lindistaja)			2 (papu pandakse jalga, ei panda suhu)	–
HEN	Henri	2;2.12–2;3.8	1 t 30 min	–	–
	KAJ (lindistaja)			1 (seal tehakse auto terveks)	2 (seal ka on kirjutatud, mõlemal pool uste peale on kirjutatud)

Tabelis on antud Andree vanus ja konkreetse perioodi⁸ lindistuste kogupikkus tundides. Samuti on eristatud tegumoevormide sünteetilised ja perifrastilised vormid, eraldi on märgitud ka impersonaali eituse vormide arv. Ema ja lapse vastavate vormide esinemisjuhtude arv on ära toodud eraldi veergudes. Konstruktsioonid ei ole -dud/-tud jäid siinkohal vaatluse alt välja.

⁸ Perioodideks jagamine on seotud eri projektide jaoks kogutud lindistustega.

Tabel 3. Ema (E) ja Andrease (A) oleviku tegumoekonstruksioonid 74 lindistuses

	1;7–2;0 (7 tundi)			2;0–2;1 (30 tundi)			2;3–3;0 (7 tundi)			3;0–3;1 (30 tundi)		
	-kse	ei -ta/ -da	on -dud/ -tud	-kse	ei -ta/ -da	on -dud/ -tud	-kse	ei -ta/ -da	on -dud/ -tud	-kse	ei -ta/ -da	on -dud/ -tud
E	3	–	–	26	8	16	8	3	4	97	13	39
A	–	–	–	1	–	8	7	–	3	84	3	36

Nagu tabelist näha, Andrease esimese kahe eluaasta lindistustes impersonaali konstruksioone ei esinenud. Samas võib täheldada, et ka sisendkeeles, st ema kõnes, ei esine eriti impersonaali- või passiivikonstruksioone. Seitsmetunnises materjalis leidis ema kõnes ainult kolm impersonaali oleviku vormi, milleks olid sagedaste verbide *tegema* ja *andma* vormid *tehakse* ja *antakse*. Need andmed langevad kokku ka tabelis 2 toodud andmetega tegumoevormide sageduse ning kasutatud verbide kohta. Sarnast arengut on märganud personaalpronoomenite kasutuses. Nii ema kui ka lapse kõnes kasvab nii impersonaalivormide kui pronoomenite hulk hüppeliselt kolmanda sünnipäeva paiku (Vija 2007: 376). Selleks ajaks, kui esimesed impersonaalivormid Andrease kõnesse ilmuvad, on tal esinenud kõiki ainsuse ja mitmuse isikupöördelõppe ning ajakategooria väljendamisel lihtminevikku ning täisminevikku (vt ka Vija 2000).

Esimesed impersonaalivormid ilmuvad Andrease kõnesse kolmandal eluaastal. Lindistuste põhjal on esimeseks neist *piima kallatakse*. Ka ema kõnes leidub impersonaalivorme juba rohkem kui varasemates lindistustes. Andreaselt võib leida vanuses 2;3–3;0 selliseid impersonaalivormis tegusõnu nagu *pannakse*, *kuulatakse*, *visatakse*, *nätsutakse* [*]⁹ ja *on -tud/-dud* konstruksioone, nagu *telitud* [*] (= teritatud), *kiljutud* [*] *on* (= kirjutatud on).

Kolmeaastaselt suureneb impersonaali ja passiivi kasutusjuhtude arv märgatavalt nii Andrease enda kui ka talle suunatud kõnes. Tähelepanuväärne on see, et selles vanuses on ema ja lapse impersonaalivormide kasutusjuhtude arv peaaegu sama. Andreas kasutab selliseid verbe nagu *süüakse*, *juuakse*, *tehakse*, *ravitakse*, *nimetakse* [*], *vajutatatakse* [*], *tehtakse* [*], *ei pestakse* [*], *lähakse* [*] (= minnakse), *pandakse* [*] jne ja *on -tud/-dud* vorme *on tehtud*, *on kirjutatud*, *on ehitatud*, *on katki lõigatud*, *on ära värvitud*.

Nii Andrease kui ka ema impersonaalsed verbid on sagedased igapäevased sõnad. Enamik impersonaalivormis verbidest nii ema kui ka Andrease kõnes on transitiivsed verbid: transitiivseid ja intransitiivseid verbe esineb emal vastavalt 211 ja 4, lapsel aga 135 ja 7. Üheteistkümnest intransitiivsest impersonaalivormis verbist pärinevad ema kõnest *minnakse*, *kõnnitakse*, *päevitatakse*, *hakatakse* ja Andrease kõnest *ujutakse*, **lähakse*, *võimeldakse*, *päevitatakse*, *helistatakse*, *kasvatakse*.

Kontekstid, milles ema ja laps impersonaalivorme kasutavad, võib üldiselt jagada kaheks. Esimest liiki kontekstid on sellised, mis kirjeldavad situatsioone, milles inimesed tavatsevad käituda teatud viisil ja sageli on tegemist n-ö konventsionaalsete reeglite õpetamisega. Näites (4) kõnelevad ema ja laps sellest, mida inimesed tavaliselt nätsuga teevad. Näites (5) aga arutavad ema ja laps seda, millal tehakse lapsele kaitsesüsti. Mõlema näite puhul on impersonaalivormi tõlgenduseks üldisik.

⁹ Nurksulgudes tärniga on märgitud täiskasvanupärasest keelest hälbivaid vorme.

(4) [lapse vanus 2;8]

*CHI: mina sain sealt tädi Eha juurest nätsu natukene.

*MOT: ega sa alla ei neelanud?

*CHI: äkkää, ma närisin katki.

*MOT: nätsu **ei närita** katki, näts **visatakse** ära prügikasti.

*CHI: **nätsutakse** [*] [= nätsutatakse] kõigepealt ära, siis **visatakse**.

*MOT: **nätsutatakse**.

*CHI: siis **nätsutakse** [*] [= nätsutatakse] ja siis **pannakse** prügikasti.¹⁰

(5) [lapse vanus 3;1.1]

*MOT: me lähme bussiga sinna kopsuarstile.

CHI: aga kas kaheaasta [] [= kaheaastasele] **tehakse** süsti vä?

*MOT: kui lapsed kaheseks saavad, siis **tehakse** jah kaitsesüsti, vaktsineerimist.

*MOT: sinule ka **tehti**, kui sa kaheaastaseks said.

*CHI: kas süst kaitseb?

*MOT: jaa, kaitseb erinevate haiguste eest.

*CHI: aga süst on ju hästi kole.

*MOT: miks ta kole on, vajalik on.

*CHI: ei ole vaja, kui lapsed on kolmeaastased, siis võib teha, kui lapsed on kaheaastased, siis ei või teha.

*MOT: seda otsustavad arstid, kaheaastaselt **tehakse** ja kolmeaastaselt **ei tehta**.

*MOT: nüüd **tehakse** siis, kui sa kooli lähed, siis **tehakse** uus süst.

*CHI: **ei tehta**.

*MOT: siis ei tule pahad haigused kallale, kõikidele lastele **tehakse**.

Teist liiki kontekstid on sellised, kus ema ja Andreas kirjeldavad kõnehetkel toimuvat situatsiooni ja kasutavad selleks impersonaali vorme, mis viitavad indefiniitsele tegijale. Tegija asemel on oluline tegevus, mida tehakse või millest räägitakse. Sellist kasutust illustreerib näide (6), milles laps ajab ema mängumajast ära, sest selles hakatakse justkui remonti tegema ja seal ei saa remondi ajal mängida.

(6) [lapse vanus 3;0.11]

*CHI: jah, aga siin putkas **tehtakse** [*] [= tehakse] remont.

*MOT: remont **tehakse**, ja kus sina sellel ajal elad, kui remont on?

*CHI: enda kodus.

*MOT: enda kodus?

*CHI: putka on minu kodus.

*CHI: seal putkas **tehakse** remont ja **tehakse** uus putka, vana putka **tehakse**, vana putka **tehakse**.

*MOT: miks vana **tehakse**?

*CHI: on vaja lihtsalt, ma tahtsin ja teevad vana putka.

*CHI: mulle meeldib vana putka.

*CHI: tule, tule, siin **tehtakse** [*] [= tehakse] remont, siin **tehtakse** [*] [= tehakse] remont.

*MOT: **tehakse** remont jah.

Kahe esitatud konteksti, st konventsionaalsete reeglite kirjeldamise ja õpetamise ning kõnehetkel toimuva situatsiooni kirjeldamise suhtarvud emal on 2:1 (lapse vanuses 2;0–2;1) ja 3:1 (vanuses 3;0–3;1), Andreasel aga 1:1 (vanuses 3;0–3;1). Seega kõneleb Andree ema lapsest rohkem sellest, kuidas mingites olukordades on tavaks käituda, laps aga kasutab suhteliselt palju ka kõnehetkel toimuva kirjeldamist impersonaali abil.

Perifraasilisi *on -tud/-dud* vorme kasutavad Andreas ja ta ema siis, kui on midagi tehtud või midagi on valmis saanud. Sellist kasutust illustreerivad näited (7) ja (8).

(7) [lapse vanus 2;3.26]

*CHI: kui on ära istuda, siis, siis ma panen selle pildiaparaadi [= pildiaparaadi] ära.

*MOT: pildiaparaadi [= pildiaparaadi]?

*MOT: pildiaparaat.

*CHI: pildiaparaat panen pärast ära, siis kui **on tehtud** valmes [= valmis].

*MOT: mida **on tehtud**?

*CHI: jaa, nüüd **on tehtud** ja hakkam lindistama.

(8) [CHI sööb krõpse, laual on piimapakk. Lapse vanus 3;1.3]

*CHI: piim **on kirjutatud**, p i i.

*MOT: kaks i-d on keskel.

*CHI: jahh.

*CHI: ja repus [= lõpus] on m täht.

*MOT: mhmh.

*CHI: siis ongi piim.

Andree lindistuste põhjal võib väita, et eesti impersonaali vormid on üldiselt 3-aastase lapse keeles produktiivsed kahes ülalmainitud suhtlussituatsioonis. CHILDES-i andmebaasis leiduva keelematerjali põhjal ei esine ühegi lapse ega ema kõnes *poolt*-konstruktsioone, mis väljendaksid tegijat.

5. Tegumoekonstruktsioonide mõistmiskatse

5.1. Meetod ja informandid

Mõistmiskatses¹¹ osales 33 normaalse keelelise arenguga 4–6-aastast last ühest Tartu linna lasteaiast. Nelja-aastaseid oli 9, viieaastaseid 11 ja kuueaastaseid 13 last. Katset viis läbi kaks eksperimenteerijat, üks – intervjuerija – tegeles lapsega, näidates pilte ning esitades testilauseid, teine – salvestaja – võttis materjali videokaamera abil lindile ning tegi kõrvaltvaatajana testimissituatsiooni käigus märkmeid lapse reageeringute kohta¹².

Tegemist oli mõistmiskatsega, mille käigus lapsele öeldi normaalsõnajärgiga SVO-lause, impersonaalilause, pöördjärgiga OVS-lause või passiivilause ning tal paluti osutada pildile, mille kohta tema arvates öeldud lause käis. Lapsele näidati kolmest pildist koosnevat seeriat, mille igal pildil oli kolm tegelast, samas pildisee-

¹¹ Katse eesmärk oli leida põhikatsesse stiimulkonstruktsioonid, mis sarnaneksid tähenduselt inglise keele passiiviga, kuna edaspidi on plaanis eri keelte tulemusi võrrelda.

¹² Eksperimendi viisid läbi Maigi Vija ja Mihkel Truman.

rias alati ühed ja samad tegelased. Ühel pildil kolmest olid kõik osalejad tegevuseta, see oli nn neutraalne pilt, teisel pildil olid pealtvaataja, tegija ja kogeja ning kolmandal pildil olid teise pildi tegija ja kogeja rollid vahetanud. Neutraalse pildi ja tegevust väljendavate piltide asukoht oli erinevates pildiseeriates erinev. Lauseid öeldi testimisel nii, et sama tüüpi laused ei korduks järjest. Katse käigus esitati lapsele 44 lauset, mis olid hajutatud 22 kolmest pildist koosneva pildikomplekti peale, st lauseid esitati läbisegi. Kuigi uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kas ja kuidas lapsed mõistavad eesti keeles impersonaali ja passiivi, öeldi lastele ka normaalsõnajärjega aktiivilauseid (44 testilausest 7), et vältida testimise jooksul pidevalt korduvate passiivi või impersonaali konstruktsioonide äraõppimist. Piltide tegelased olid kaheksaliikmeline perekond: ema, isa, vanaema, vanaisa, väike õde, suur õde, väike vend ja suur vend.

Nagu eelnevalt mainitud, võib eri keeli võrreldes täheldada seda, et impersonaali ja passiivi konstruktsioonid võivad täita sarnast kommunikatiivset funktsiooni, kuna mõlema moodustamisel subjekti roll muutub. Kuna indoeuroopa keelte passiivikonstruktsioonides on subjekti staatusesse tõstetud objekt enamasti lauses esimesel kohal, valisime ka oma testilause hulkade grupi selliseid lauseid, kus objekt oleks esimesel kohal, kuid lause ise on isikulise tegumoe aktiivi vormis ja sisaldab ka subjekti. Selliseid pöördjärjega lauseid ongi peetud inglise passiivilause sagedasteks tõlkevasteteks (vt nt Randma 1974). Oma katselause hulkade valisime järgmised konstruktsioonid:

- agendita impersonaalilauseid:
 $O_{\text{part}} V_{\text{imp}}$
 Tüdrukut pesta-kse.
- perifrastiline seisundipassiiv:
 $S_{\text{nom}} V_{\text{pass}}$
 Tüdruk on pes-tud.
- agendiga (*poolt*-fraasiga) impersonaalilauseid:
 $O_{\text{part}} + V_{\text{imp}} + \text{poolt-NF}_{\text{gen}}$
 Tüdrukut pesta-kse ema poolt.
- aktiivilauseid OVS sõnajärjega (agent olemas):
 $O_{\text{part}} + V_{\text{akt}} + S_{\text{nom}}$
 Tüdrukut peseb ema.
- aktiivilauseid OVS sõnajärjega (agent olemas):
 $O_{(\text{part})\emptyset} + V_{\text{akt}} + S_{\text{nom}}$
 Ema- \emptyset peseb tüdruk.

Testilausete verbideks olid valitud 15 verbi (*kallistama, kandma, katma, kuivatama, kuulama, kõditama, lööma, lükkama, musitama, mäkerdama, pesema, pildistama, söötma, taga ajama ja tirima*), mille puhul võib tegevust loogiliselt sooritada nii üks kui teine situatsioonis osalev inimene.

5.2 Mõistmiskatse tulemused

Tabelis 4 on välja toodud iga lausetüübi (vt eelnev osa 5.1) kohta esitatud õigete vastuste hulk ning nende osakaal selle tüübi lausete koguarvust. Esialgsete tulemuste põhjal võib öelda, et lapsed mõistavad kõige paremini OV-järjega impersonaalseid

lauseid ja seisundipassiivi lauseid, õigeid vastuseid on vastavalt 93% ja 91%. Erilisi raskusi ei valmistanud ka aktiivis, isikulises tegumoes olevad käändemarkeriga OVS-laused (83% õigesti) ega *poolt*-konstruktsioonid (79% õigesti). *Poolt*-konstruktsiooniga laused ei valmista lastele suuri raskusi seetõttu, et nende lausete algus kattub agentadverbiaalita impersonaalilausega ja see annab piisava vihje *poolt*-lause mõistmiseks. Siiski on *poolt*-laused lastele natuke raskemad kui ilma agentadverbiaalita impersonaalsed laused.

Kõige rohkem valesid vastuseid anti objektimarkerita OVS-lausetega (tabelis $O_{(part)} \oslash V_{akt} S$). Selles lausetüübis olid 64% vastustest valed.¹³ Ka soome ja leedu keele andmetel on OVS-konstruktsioon laste jaoks raske ning põhjustab enam eksimusi kui SVO (Leiwo 2007, Savickienė, Kamandulyte 2007).

Tabel 4. Õiged ja valed vastused lausetüübiti 4–6-aastastel lastel (n = 33)

Lausetüüp	Õige	Vale (sh ei tea)	Lausete koguarv
OV_{imp}	307 (93%)	23 (7%)	330
resultatiivne ehk seisundipassiiv	150 (91%)	15 (9%)	165
<i>poolt</i> -konstruktsioon	157 (79%)	41 (21%)	198
$O_{part} V_{akt} S$	219 (83%)	46 (17%)	265
$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	99 (36%)	175 (64%)	274

Kõige lihtsamatest ja kõige raskematest lausetüüpidest annab tulemuste toetamiseks samasuguse pildi ka tabel 5, kuhu on paigutatud üksiklaused, mille kohta lapsed andsid kõige enam õigeid ja kõige enam valesid vastuseid. Seda, et impersonaalilausestega (OV_{imp}) said lapsed kõige paremini hakkama, näitab ka allolev tabel, millest selgub, et lihtsamate lausete hulgas on viis impersonaalilauseid.

Tabel 5. Kõige lihtsamad ja kõige raskemad testilaused

Lause	Lausetüüp	Õiged vastused (33 last)
Poissi tiritakse.	OV_{imp}	32
Isa mäkerdatakse.	OV_{imp}	31
Tüdrukut musitatakse.	OV_{imp}	31
Ema pestakse.	OV_{imp}	31
Tüdrukut söödetakse.	OV_{imp}	31
Poiss on mäkerdatud.	seisundipassiiv	31
Ema on pestud.	seisundipassiiv	31
Isa on kuivatatud.	seisundipassiiv	31
Väikest venda köditatakse suure venna poolt.	<i>poolt</i>	31
Tüdrukut peseb ema.	$O_{part} V_{akt} S$	31
Isa pildistab poiss.	$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	15
Ema musitab tüdruk.	$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	14
Ema peseb tüdruk.	$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	10
Isa mäkerdab poiss.	$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	6
Ema ajab taga tüdruk.	$O_{(part)} \oslash V_{akt} S$	3

Tabelist 6 saab välja lugeda õigete vastuste hulga lausetüübiti vanuserühmade kaupa. Esimene number viitab konkreetse lausetüübi õigete vastuste arvule selles vanuserühmas, kaldkriipsu järel olev number näitab lausetüübi lausete koguhulka ja sulgudes esitatud protsent märgib õigete vastuste protsenti lausetüübi kõikidest

¹³ *Ei tea*-vastused on analüüsimisel loetud valede vastuste hulka.

lausetest. Esialgseid tulemusi vanuseti ja lausetüübiti analüüsidest on üldiselt märgata korrelatsiooni laste vanuse ning õigete vastuste arvu vahel – mida vanemate lastega on tegemist, seda kõrgem on ka õigete vastuste hulk. Kolme konstruktsioonitüübi puhul (OV-impersonaal, *poolt*-konstruktsioon ja seisundipassiiv) on vanuserühmade ja tulemuste vahel loogiline seos – nelja-aastaste vanusegrupist kuueaastaste poole liikudes tõusevad vastavalt ka õigete vastuste protsendid (vt tabel 6). OVS-lausetes on nelja- ja viieaastased saanud peaaegu sama tulemuse, kuid käändemarkerita OVS-lausetes ($O_{(part)\oslash}V_{akt}S$) on nelja-aastaste tulemus (46% õigeid vastuseid) parem nii viie- (35%) kui ka kuueaastaste (34%) omast. Võib oletada, et nelja-aastased on valinud täiesti juhuslikult, vanemad lapsed on aga enamasti interpreteerinud valesti, pidades markerita objekti subjektiks.

Tabel 6. Õiged vastused lausetüübiti vanuserühmade kaupa

Lausetüüp	4-aastased (9 last)	5-aastased (11 last)	6-aastased (13 last)
OV_{imp}	81/90 (90%)	103/110 (94%)	123/130 (95%)
resultatiivne ehk seisundipassiiv	37/45 (82%)	49/55 (89%)	64/65 (98%)
<i>poolt</i> -konstruktsioon	41/54 (76%)	51/66 (77%)	65/78 (83%)
$O_{part}V_{akt}S$	59/72 (82%)	70/88 (80%)	90/104 (87%)
$O_{(part)\oslash}V_{akt}S$	33/72 (46%)	31/88 (35%)	35/104 (34%)

6. Arutelu ja kokkuvõte

Siinses artiklis esitatud tulemuste põhjal võime oletada, et esimesed impersonaali ja passiivi konstruktsioonid ilmuvad lapse keelde suhteliselt vara (pärast teist sünnipäeva), kuid muutuvad suhteliselt sagedamaks alles aasta pärast. Väga suure ülekaaluga moodustatakse impersonaalivormid sihilistest tegusõnadest, kogu Andreease materjalis esines vaid 11 juhtumit (emal 4 ja lapsel 7 näidet), kus impersonaalne oli sihitu verb.

CHILDES-i korpuse keelematerjali analüüsi tulemuste põhjal võib väita, et lapse ja täiskasvanu vahelises vestluses kasutatakse impersonaalivorme eelkõige geneerilistes kontekstides tavapärase käitumise väljendamiseks, sealhulgas ka n-õ moraalinormide esitamiseks. Teine oluline kontekstitüüp impersonaalivormidele on narratiivides ja olukorra kirjeldustes mitterelevantsete tegijate sooritatud/sooritatava tegevuse väljendamine. *tud*-partitsiipi kasutavad lapsed ja täiskasvanud vestluses siis, kui miski saab valmis. Kuna resultatiivne passiiv sisaldab endas teelist aspekti, mis on ka eesti lapse arengus üks esimesi omandatud kategooriaid üldse (Argus 2007), on selliste *tud*-partitsiipide esinemine lapse kõnes teistest partitsiipide kontekstidest varem loomulik.

Mõistmiskatse tulemused osutavad omakorda, et vanuses 4–6 aastat mõistavad lapsed impersonaalseid ja passiivilauseid päris hästi. Ühelt poolt on see ka loomulik, kuna lapsed juba varasemas eas neid vorme produktiivselt moodustavad, teiselt poolt vajab impersonaali mõistmine aga siiski kontrollimist, sest varasemad impersonaalikasutused oleksid võinud olla ka niivõrd situatsiooniga seotud, et abstraktses katseolukorras ei oleks lapsed pruukinud neid mõista.

Mõistmiskatse põhjal osutusid lausetest raskeimaks pöördjärjega OVS-laused, mida on peetud germaani keelte passiivikonstruktsioonide sagedaseks tõlkevasteks

(nt inglise keelest tõlkimise kohta vt Randma 1974). Nende sarnasus passiiviga seisneb selles, et objekt on viidud lauses esimesele positsioonile, kus tavaliselt on subjekt, samas aga säilib agendi positsioon (subjekt), mis eesti keelele omasemas ilma *poolt*-konstruktsioonita impersonaalses lauses kaduma läheb. Samas on verb aga markeerimata vormis (s.t isikulises tegumoes, aktiivis). Ainsaks grammatiliseks vihjeks lauses esinevate nimisõnafraaside rollide mõistmiseks on subjekti ja objekti käändevorm. Lauseid, milles objektile oli käändelõpp *-t*, mõistsidki lapsed palju paremini kui neid, milles objekt oli selline sõna, mis partitiivis käändelõppu ei saa. Kuigi katses ei olnud ühtegi tõeliselt kahetähenduslikku lauset (näiteks *Ema ajab taga isa*), oli ainult subjekti käändevormi järgi kogu lause (näiteks *Ema ajab taga tüdruk*) mõistmine siiski väga raske. Edaspidi tuleks uurida, kas OVS-lausetega mõistmise raskus tuleneb sellest, et nad on sisendkeeles haruldased, või sellest, et nad on grammatiliselt läbipaistmatud.

Omaette problemaatiline on *poolt*-konstruktsioonide staatus. Katses kasutatud *poolt*-konstruktsioonid ei ole kindlasti eesti kõnekeeles väga loomulikud. Nende kaasamine on ühelt poolt seotud tulevase võrdlusvõimalusega näiteks inglise *by*-fraasiga, teiselt poolt olid nad aga vajalikud ka eesti tegumoe kategooria omandamise tervikpildi saamiseks (vt ka Kaiser, Vihman 2007). Meie vaatluste põhjal toodavad vähemalt kuue aasta vanused lapsed juba ka ise *poolt*-konstruktsioone, aga need on pigem kombineeritud resultatiivse passiiviga kui impersonaali olevikuga.¹⁴ Edaspidised uurimused peavadki näitama, kuidas lapsed toodavad ja mõistavad resultatiivse passiiviga kombineeritud *poolt*-konstruktsioone.

Oluline tulemus on siiski *poolt*-konstruktsiooni sisaldavate lausetega väiksem mõistmisprotsent: siin tundub, et informatsiooni lisamine hoopis raskendab, mitte ei hõlbusta lause mõistmist. Võiksime oletada, et see tuleneb *poolt*-fraaside ebaloosulikkusest, kuid see haakub eelpool käsitletud inglise keele omandamise andmetega üllatavalt hästi: ka inglise keeles, kus *by*-fraasi ei saa kuidagi pidada ebaloosulikuks, omandatakse need hiljem. Edasises uurimistöös võiks vaadelda ka reageerimisega, sest näib, et *poolt*-lause paneb lapse pikemaks ajaks mõtlema ka siis, kui ta lõpuks õigesti vastab, ja kas on erinevusi *poolt*-fraasi ja eri tüüpi verbide (eelkõige tajuverbide, mille passiivid paistavad olevat problemaatilised inglise lastele) kombineerimisel.

Samuti oleks tulevikus oluline vaadata *poolt*-lausega esitatud agentadverbiaali tegelikku staatus. Oleme lapsi vaadelnud muudski kui sinise katse situatsioonides, ja näib, et kui agentadverbiaal on situatsiooni lähtepunkt, see tähendab, et miski tuleneb sõna otsese mõttes tema *poolt*, on lause mõistmine lapsele lihtsam. Samas ei näita seda sinise katse tulemused, sest kõige lihtsamaks osutus lause *Väikest venda kõditatakse suure venna poolt*.

Edasist uurimist nõuavad ka eri tüüpi verbide mõistmine, sest siin kirjeldatud mõistmiskatses ei olnud kasutatud näiteks ühtki tajuverbi (*kuulama* esines tähenduses 'patsienti läbi kuulama' ehk tegevusverbina).

Kokkuvõtteks võib sinise uurimuse põhjal väita järgmist.

- Eesti lapsed omandavad tegumoe kategooria suhteliselt vara, kuid siiski pärast aja- ja isikukategooriat. Kiirema kõnearenguga laste keelde hakkab impersonaal tulema juba kolmanda sünnipäeva paiku (mitte 4–6-aastaselt, nagu on oletatud inglise keele passiivi kohta).

¹⁴ Oleme registreerinud 6-aastase lapse öeldud laused *Ma leidsin siit täpikese! See [= hammas] on pisiku poolt puretud*.

- 3-aastased lapsed kasutavad impersonaalseid lauseid käitumisnormide sõnastamisel ja indefiniitse tegijaga sündmuste kirjeldamisel.
- Impersonaalseid ja resultatiivpassiiviga lauseid mõistavad juba 4-aastased väga hästi, OVS-järjega isikulises tegumoes aktiivilause on raske veel ka 6-aastastele eesti lastele.
- *Poolt*-fraasi olemasolu lauses raskendab mõnevõrra impersonaalsete ja resultatiivpassiivilauseste mõistmist.

Viidatud kirjandus

- Argus, Reili 2007. Eesti keele verbi ajamorfoloogia ja aspektilisuse omandamisest. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 52 (2006), 7–32.
- Argus, Reili 2008. Eesti keele muutmorfoloogia omandamine. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 19. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Blevins, James P. 2003. Passives and impersonals. – *Journal of Linguistics*, 39, 473–520. doi:10.1017/S0022226703002081
- Brooks, Patricia; Tomasello, Michael 1999. Young children learn to produce passives with nonce verbs. – *Developmental Psychology*, 35, 29–44. doi:10.1037/0012-1649.35.1.29
- Comrie, Bernard 1977. In defense of spontaneous demotion: The impersonal passive. – P. Cole, J. M. Sadock (Eds.). *Grammatical Relations. Syntax and Semantics 8*. New York: Academic Press, 47–58.
- Dabrowska, Eva 2004. *Language, Mind and Brain. Some Psychological and Neurological Constraints on Theories of Grammar*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Erelt, Mati; Kasik, Reet; Metslang, Helle; Rajandi, Henno; Ross, Kristiina; Saari, Henn; Tael, Kaja; Vare, Silvi 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Lisa: kiri. Tallinn: Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Erelt, Mati 1989. *Eesti lauseliikmeid (grammatika marginaale)*. Preprint KKI–61. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Fox, Danny; Grodzinsky, Yosef 1998. Children's passive: A view from the by-phrase. – *Linguistic Inquiry*, 29 (2), 311–332. doi:10.1162/002438998553761
- Frajzyngier, Zygmunt 1982. Indefinite agent, passive and impersonal passive: A functional study. – *Lingua*, 58 (3-4), 267–290. doi:10.1016/0024-3841(82)90036-5
- Guasti, Maria Teresa 2004. *Language Acquisition: The Growth of Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kaiser, Elsi; Vihman, Virve-Anneli 2007. Invisible arguments: Effects of demotion in Estonian and Finnish. – B. Lyngfelt, T. Solstad (Eds.). *Demoting the Agent: Passive, Middle and Other Voice Phenomena. Linguistik Aktuell / Linguistics Today 96*. Amsterdam: John Benjamins, 111–141.
- Leiwo, Matti 2007. Pilot test of Finnish passive acquisition. – Suuline ettekanne COST-i projekti A33 konverentsil. Limassol, 25.–27.10.2007.
- Lieven, Elena V. M.; Pine, Julien M.; Baldwin, Gillian 1997. Lexically-based learning and early grammatical development. – *Journal of Child Language*, 24 (1), 187–219. doi:10.1017/S0305000996002930
- Lindström, Liina; Tragel, Ilona 2007. Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi vahekorra adessiivargumendi kasutamise põhjal. – *Keel ja Kirjandus*, 7, 532–553.
- Nemvalts, Peep 1998. Kas väliseesti keeles on märgata süntaktilist omapära?. – L. Lindström (toim.). *Väliseestlaste keelest. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9*. Tartu: Tartu Ülikool, 55–66.
- Perlmutter, David M. 1978. Impersonal passives and the Unaccusativity Hypothesis. – *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 157–189.

- Perlmutter, David M.; Postal, Paul M. 1984. The 1-Advancement Exclusiveness Law. – D. M. Perlmutter, C. G. Rosen (Eds.). *Studies in Relational Grammar. Vol. 2.* Chicago: University of Chicago Press, 81–125.
- Pihlak, Ants 1993. *A Comparative Study of Voice in Estonian.* Eesti Sisekaitse Akadeemia Toimetised 1. Tallinn: Eesti Sisekaitse Akadeemia.
- Rajandi, Henno 1999 [1968]. *Eesti impersonaali ja passiivi süntaks.* Eesti Keele Instituudi toimetised 3. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Randma, Lilli 1974. *Inglise passiivikonstruktsioonide eestindamine.* Tallinn: Valgus.
- Savickienė, Ineta; Kamandulyte, Laura 2007. *Passive in Lithuanian.* – Suuline ettekanne COST-i projekti A33 konverentsil. Limassol, 25.–27.10.2007.
- Siewierska, Anna 1984. *The Passive. A Comparative Linguistic Analysis.* London: Croom Helm.
- Tauli, Valter 1980. *Eesti grammatika II. Lauseõpetus.* Uppsala: Finsk-ugriska institutionen.
- Tomasello, Michael 2003. *Constructing a Language. A Usage-based Theory of Language Acquisition.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Torn, Reeli 2002. *The status of the passive in English and Estonian.* – H. Hendriks (Ed.). *RCEAL Working Papers in English and Applied Linguistics 7.* Cambridge: Research Centre for English and Applied Linguistics, 81–106.
- Torn, Reeli 2006a. *The Estonian periphrastic passive.* – K. Kerge, M-M. Sepper (Eds.). *FinEst Linguistics. Proceedings of the Annual Finnish and Estonian Conference of Linguistics.* Tallinn, May 6–7, 2004. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 73–92.
- Torn, Reeli 2006b. *poolt-tarind eesti keele impersonaalis ja passiivis.* – P. Penjam (Ed.). *Lause argumentstruktuur.* Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid. Tartu: Tartu Ülikool, 108–121.
- Torn-Leesik, Reeli 2007. *Voice and modal verbs in Estonian.* – *Linguistica Uralica*, XLIII (3), 173–186.
- Torn-Leesik, Reeli 2009. *The voice system of Estonian.* – *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 62 (1/2), 72–90.
- Truman, Mihkel 2008. *Tegumokategooria eesti lapsekeeles: mõistmiskatsed 4–7-aastaste lastega.* Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas. Tartu: Tartu Ülikool.
- Vihman, Virve-Anneli 2004. *Valency Reduction in Estonian.* PhD dissertation. University of Edinburgh.
- Viitso, Tiit-Rein 1998. *Fennic.* – D. Abondolo (Ed.). *The Uralic Languages.* London: Routledge, 96–114.
- Vija, Maigi 2000. *Ühe eesti lapse keeleline areng vanuses 1;5–2;0.* Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas. Tartu: Tartu Ülikool.
- Vija, Maigi 2007. *Pronoomenid lapsekeeles: mõnda mina ja sina omandamisest.* – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 3, 373–384.

Maigi Vija (Tartu Ülikool) on uurinud esimese keele omandamist, sh morfoloogiat ja pronoomenikasutust.
maigi.vija@ut.ee

Reeli Torn-Leesik (Tartu Ülikool) on uurinud tegumoodi eesti ja inglise keeles, kakskeelsust ja koodivahetust, teise keele omandamist.
reeli.torn-leesik@ut.ee

Renate Pajusalu (Tartu Ülikool) põhilised uurimisvaldkonnad on semantika, pragmaatika ja keele omandamine.
renate.pajusalu@ut.ee

VOICE CONSTRUCTIONS IN ESTONIAN CHILD LANGUAGE

**Maigi Vija, Reeli Torn-Leesik,
Renate Pajusalu**
University of Tartu

This article analyses the production and comprehension of Estonian impersonal and passive constructions by Estonian children. The analysis of production involves counting and analysing the occurrence of voice constructions in the interaction between a child (around 1 to 3 years old) and an adult. The material for analysis is drawn from recordings of Estonian children in the CHILDES database. The results showed that impersonal constructions were generally used to express general rules of accepted behaviour. The impersonal was also sometimes used to avoid mentioning the actor. Most verbs in the impersonal were transitive. Periphrastic *tud*-participle constructions were used to mark resultativity, which was considered as an expression of aspect.

The comprehension of Estonian impersonal and passive constructions was tested among 4–6-year-old children. The results of the test show that children have no difficulty in understanding impersonal constructions. Difficulties occur when the agentive *poolt*-construction ('by-phrase') is inserted in an impersonal construction. The test also included active OVS-type sentences. The children found these more difficult, especially when the object lacked an explicit object marker.

Keywords: child language acquisition, input, grammatical categories, impersonal voice, passive voice, Estonian